

Problematika braka i nevjere u odabranim djelima Milana Begovića

Leskovec, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:326617>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Nikolina Leskovec

**PROBLEMATIKA BRAKA I NEVJERE U
ODABRANIM DJELIMA MILANA
BEGOVIĆA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

NIKOLINA LESKOVEC

**PROBLEMATIKA BRAKA I NEVJERE U
ODABRANIM DJELIMA MILANA
BEGOVIĆA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Brozović

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Begovićevo životopis.....	1
3. Begovićevo književno stvaralaštvo	3
3.1. <i>Venus Victrix</i>	4
3.2. <i>Bez trećega</i>	6
3.3. <i>Kvartet</i>	9
4. Zaključak.....	11
<i>Literatura</i>	13

1. Uvod

Milan Begović bio je hrvatski književnik, kazališni djelatnik, prevoditelj i jedan od najvažnijih predstavnika hrvatskog modernizma. Smatra se jednim od najprevođenijih, ali i najzabranjivijih hrvatskih književnika. Iako je pisao razna djela, najplodonosniji je bio njegov rad na području kazališta te ga se danas najčešće povezuje s kazalištem. Naime, prevodio je strana djela i priređivao ih za izvođenje, radio kao kazališni djelatnik i pisao originalna dramska djela. Uz tu žanrovsku odrednicu za Begovićeva je stvaralaštvo karakteristična tematika, kojom se razlikuje od većine književnika hrvatskog modernizma. Naime, gotovo sva Begovićeva djela povezuje prikaz odnosa između muškarca i žene, gdje žena ima središnju ulogu i suprotstavlja se muškarcu i uobičajenim pravilima ponašanja. Taj je odnos u većini njegovih djela prikazan na primjeru bračnoga para. S obzirom na to, na temelju analize drama *Venus Victrix* i *Bez trećega* te novele *Kvartet* u ovom će radu biti prikazana problematika braka i nevjere u tim Begovićevim djelima. Nadalje, bit će analiziran motiv ženske nevinosti, koji se često pojavljuje u njegovim djelima, uz odnos između supružnika općenito i njihova različita shvaćanja određenih procesa i pojava. Uz to ukratko će biti prikazan Begovićev bračni život kao zanimljiva pozadina njegova književnoga stvaralaštva. Iako je bio oženjen tri puta, svi su Begovićevi brakovi trajali desetak godina i prvih su nekoliko godina bili skladni i ispunjeni ljubavlju. Međutim, ne treba zaboraviti kako je raspad prvih dvaju brakova bio uzrokovan preljubom pa postoji mogućnost kako su ti biografski elementi utjecali na učestalost motiva nevjere u njegovim djelima.

2. Begovićev životopis

Milan Begović rođen je 19. siječnja 1876. godine u Vrlici. Osnovnu je školu završio u rodnom gradu. Školovanje je nastavio privatno, a nakon završetka prvoga razreda gimnazije, 1888. godine krenuo je u drugi razred Velike realke u Splitu. Položivši ispit zrelosti, dobio je svjedodžbu i 1894. godine upisao prirodoslovni studij na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dvije godine kasnije, odustao je od studija te je od 1896. do 1897. radio kao suplent u gimnaziji u Splitu. Begovićeva je visoko obrazovanje nastavljeno već 1897. godine, kada je, položivši razlikovni ispit, upisao studij romanistike u Beču. U listopadu 1898. ponovno je postao suplentom, ali ovoga puta u Zadru.

Begović je apsolvirao 1900. i iste je godine preuzeo suplenturu u Velikoj realci u Splitu, a diplomirao je tri godine kasnije u Beču (Hećimović, 1983). Još kao student, u Zagrebu je upoznao svoju buduću suprugu, pijanisticu Paulu Goršetić, kojoj će kasnije posvetiti *Knjigu Boccadoro*. Par se vjenčao 1900. godine. Već je sljedeće godine rođena njihova kći Božena, a 1905. i sin Branko. Supružnike je spajala ljubav prema umjetnosti pa je Paula poticala i podržavala Begovićev profesionalni razvoj. Međutim, Begović je na putovanja, koja je volio i smatrao nužnima za osobni i profesionalni razvoj, uvijek odlazio sam. Tako je posjetio brojne europske gradove poput Rima, Firence, Varšave i Budimpešte (Žeželj 1980: 51-53).

Begović se, na poziv baruna Bergera, 1909. godine s obitelji preselio u Hamburg. Barun Berger bio je direktor hamburškoga kazališta te je Begović od njega učio i kasnije bio postavljen na mjesto dramaturga. Sam Begović navodi kako se tijekom boravka u Hamburgu osjećao ugodno te je, iako tada nije stvorio mnoštvo originalnih djela, puno naučio. Također, zanimljivo je spomenuti kako su on i Paula tada stekli brojna poznanstva te su imali stalne prihode i financijsku stabilnost što je za Begovića, koji je bio poznat po lošem upravljanju novcem i čestim financijskim problemima, bilo neuobičajeno (Žeželj 1980: 96-97).

Nakon isteka Begovićeva ugovora u Hamburgu obitelj se preselila u Beč. Razdoblje provedeno u Beču obilježeno je brojnim privatnim i profesionalnim promjenama. Tada su umrli Begovićevi roditelji, on se zbog teške financijske situacije 1913. zaposlio kao ugovorni dramaturg i glavni redatelj Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, a početak Prvog svjetskog rata dodatno je zakomplicirao situaciju. Najvažnijom se prekretnicom Begovićeva bečkoga razdoblja može smatrati susret s dvadeset godina mlađom budućom suprugom, koja je kasnije postala izvorom inspiracije za većinu njegovih ženskih likova. Anna Maria (Annerl) Spitzer i Begović dobili su 1918. sina Brunu te su se, nakon što su se Begović i Paula rastali, preselili u Zagreb i vjenčali (Žeželj 1980: 155-158).

Usljedilo je prilično plodonosno razdoblje Begovićeva stvaralaštva. Osim uspješnih dramskih djela, poput *Božjeg čovjeka* i *Pustolova pred vratima*, važno je istaknuti njegov rad u uredništvima časopisa i u kazalištu. Od 1921. uređivao je časopise *Kritika* i *Novosti*, a 1923. uređivao je i *Savremenik*. Nekoliko je puta pokušavao postati ravnateljem Drame Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, a to mu je napokon pošlo za rukom 1927. godine. Međutim, ta je karijera trajala samo godinu dana zato što je smijenjen zbog prikaza mnoštva, tada aktualnih, političkih motiva u svojoj drami *Hrvatski Diogenes* (Hećimović, 1983).

Što se privatnog života tiče, desetak godina nakon prvog susreta s Annerl, Begović je upoznao ženu koja mu je ponovno promijenila život. Bila je to Danica Rabenhalt, zvana Šiša. Zanimljivo je spomenuti kako se prilično razlikovala od prvih dviju supruga te je bila vrlo mlada, štoviše, godinu dana mlađa od Begovićeve kćeri Božene. Supružnici su od 1932. do 1938. živjeli u dvorcu Bisag-grad, Begović se tada počeo suočavati sa zdravstvenim problemima te je 13. svibnja 1948. u Zagrebu umro od moždanog udara (Žeželj 1980: 253).

3. Begovićevo književno stvaralaštvo

Begovićev je književni rad obilježen smjenjivanjem razdoblja intenzivnoga stvaranja i razdoblja gotovo potpunog zapostavljanja pisanja, no početci njegova stvaralaštva zabilježeni su prilično rano. Tako je, kada je imao 16 godina, pod pseudonimom Tugomir Cetinski u zadarskom *Narodnom listu* objavljena njegova prva pjesma, a njegove su se pjesme (kasnije pod pravim imenom) nastavile objavljivati u raznim listovima. Ubrzo je nastao kanconijer *Gretchen*, a zabilježeni su i njegovi prvi dramski pokušaji te prva drama *Pod ciganskim šatorom* (Žeželj 1980: 19-23). Begovićevo je prvo zapaženije djelo bila *Knjiga Boccadoro*, objavljena 1900. pod pseudonimom Xeres de la Maraja. Kao što je već spomenuto, bila je posvećena njegovoj supruzi Pauli, koja je u djelu prikazana kao Zoe Boccadoro. S obzirom na to da su osnovni motivi erotika i hedonizam, mišljenja ostalih književnika o tom djelu bila su podijeljena. Četiri godine kasnije, nadahnut drugačijim motivima, objavljuje sonetni ciklus *Život za cara*. Što se prozih djela tiče, ističu se lirski roman *Dunja u kovčegu*, roman *Giga Barićeva* i novela *Kvartet*. Međutim, Begović je oduvijek težio kazalištu te ga se i danas uglavnom povezuje s kazalištem. Ponekad se nalazio u ulozi kazališnoga djelatnika, a ponekad u ulozi autora dramskih djela. Neke od prvih drama bile su *Venus Victrix*, *Gospođa Walewska* i *Stana Biučića*. Njegova najvažnija dramska djela nastala su 20-ih i 30-ih godina 20. stoljeća. Tako je 1924. napisao dramu *Božji čovjek*, mistično religiozne tematike; dvije godine kasnije dramu *Pustolov pred vratima*, prepunu metafora i ispreplitanja stvarnog i zamišljenog svijeta; komediju *Amerikanska jahta u splitskoj luci* 1930. godine, a već 1931. dramu *Bez trećega*, koja obiluje povezanošću erotskih i psiholoških motiva. Neka od njegovih manje poznatih djela su *Myrrha*, *Menuet*, *Nasmijana srca*, *I Lela će nositi kapelin*, *Umjetnikovi zapisci*, *Sablasi u dvorcu* (objavljeno posmrtno) i druga. Neka od tih djela objavljena su pod pseudonimom, a uz već spomenute T. Cetinskog i Xeresa, Begović je stvarao pod

pseudonimima Stanko Dušić, Ezop s Griča, Hipolit, Malvolio i Petronius. Uz pisanje originalnih djela okušao se u suradnji s drugim umjetnicima pa je 1933., po uzoru na narodnu priču, napisao libreto za jednu od najpoznatijih i najuspješnijih hrvatskih opera, *Ero s onoga svijeta* skladatelja Jakova Gotovca (Hećimović, 1983). Ta je opera doživjela nevjerojatan uspjeh na domaćim i stranim pozornicama, ali važno je spomenuti kako su, kao što je Begović na početku karijere prevodio i priređivao poznate svjetske drame, kasnije i brojna njegova dramska djela bila prevedena i izvođena diljem Europe. Neki stručnjaci smatraju prikaz atraktivnih tema i rješenja manom njegovih dramskih djela, čiji je jedini cilj financijski uspjeh i odobravanje publike. Međutim, takav se postupak može smatrati i prednošću, s obzirom na to da je boravio u kazalištima diljem Europe i naučio što publika voli. Osim toga, poznato je kako većina ljudi, a Begović vjerojatno nije bio izuzetak, želi svojim radom ostvariti određeni prihod.

Što se tiče motiva prikazanih u Begovićevim djelima, najčešće se pojavljuju motivi erotike i ljubavi. Motiv erotike, koji je obilježio Begovićevo stvaralaštvo, u različitim se oblicima pojavljuje u njegovim djelima. Tako su stihovi pjesama zaljubljenoga srednjoškolca bili prilično nedužni. Slijedilo je djelo zapaženo zbog svoje kvalitete i erotske tematike, *Knjiga Boccadoro*, koje je podijelilo književnike pa su ga *Stari* napadali te čak nazivali njegovu liriku bolesnom, a *Mladi* su ga branili. Djela koja je Begović napisao u starijoj životnoj dobi, a prepuna su erotskih motiva (primjerice *Čovjek je slabo stvorenje* i *Grčka proljeća*), smatraju se tek nevjestim pokušajima ostvarivanja materijalnoga dobitka. Što se tiče tematike, Begović u svojim djelima najčešće problematizira odnos između muškarca i žene. Štoviše, čak ako prvotno nije bila zamišljena kao osnovna tema djela, ta će problematika postati dominantna. Vrlo je zanimljivo spomenuti kako se, najčešće, upravo ženski lik nalazi u središtu Begovićevih djela te se pojavljuju motivi ljubavi, preljuba, suprotstavljanja ženskoga lika muškom, nevinosti, braka, strasti i slično. S obzirom na to, Branko Hećimović zaključio je kako je Milan Begović jedini hrvatski dramski pisac koji je tako često i na takav način prikazivao ženske likove (Hećimović 1976: 295-297).

3.1. *Venus Victrix*

Venus Victrix Begovićeva je komedija u jednom činu. Prvotno je bila objavljena 1905. u *Srpskom književnom glasniku*, već je sljedeće godine samostalno objavljena u Splitu, a 1921. godine tiskana

je u Zagrebu u zbirci *Male komedije*. Komedija *Venus Victrix* praizvedena je 17. listopada 1905. u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu (Bilić 2011: 157-158).

Radnja te jednočinke smještena je u zaselak u blizini Firence 90-ih godina 15. stoljeća. Sam početak djela i opis učenjačke sobe u kojoj se radnja odvija (u sobi se nalaze kipovi i biste, slike, pergamene, starinski novac i slično) pokazuje kako je autor odlučio stilizirano prikazati razdoblje renesanse, koje je suprotstavljeno razdoblju moderne u kojem je Begović djelovao (Bilić 2011: 159). Uz tri sporedna, središnja su lica komedije Magister Francesco, obožavatelj antike i strastveni sakupljač antikviteta; njegova mlada supruga, Madonna Orsina te Alberigo, mladi kondotijer zaljubljen u Orsinu. Njih se troje često sastaju kako bi zajedno čitali te kako bi Francesco poučavao Alberiga antičkoj književnosti. Međutim, pravi se razlog Alberigovih dolazaka u Francescovu kuću krije u romantičnim susretima s Orsinom. S obzirom na to da suprug ne mari za nju, već ga zanimaju isključivo antikviteti, Francesco nije ni primijetio da Orsina ima ljubavnika, a pogotovo da je riječ o Alberigu. Međutim, njezina sreća s Alberigom nije potrajala, zato što je Alberigo ubrzo pozvan u rat. Kako se ne bi morali rastati, odlučili su pronaći način da Orsina pođe s njim. Iste su večeri Alberigovi prijatelji, predvođeni Giannellom koji je Alberigu donio poziv u rat, zapalili Francescovu kuću, iz koje je panično pokušavao spasiti sve starine. U međuvremenu, Orsina je pobjegla s Alberigom, govoreći kako njezin suprug ionako više voli svoje kipove te kako je, što se njega tiče, mogla izgorjeti. Njezina se tvrdnja dokazuje posljednjim prizorom, kada Francesco spašava svoju *Venus victrix* i bježi iz kuće govoreći kako taj kip predstavlja jedinu vječnu ljepotu, što ujedno označava kraj čina (Begović 1906: 70-71).

Važno je spomenuti kako je, uz smještanje radnje u razdoblje renesanse, za ovu Begovićevu komediju karakteristično korištenje postupaka i motiva iz toga književnopovijesnoga razdoblja. Tako se, primjerice, može primijetiti prikaz raznih suprotnosti karakterističnih za renesansu. Cijelo je djelo obilježeno jednom takvom suprotnošću – odnosom između staroga Francesca i mladih ljubavnika, Orsine i Alberiga. Nadalje, kroz djelo se provlače motivi inteligencije i obrazovanja, koji bi trebali nadvladati glupost. Također, važnosti vjere i religije suprotstavljaju se važnost čovjekova užitka i intelektualnoga razvoja.

Uz spomenute, za Begovića neuobičajene renesansne i antičke elemente, u komediji *Venus Victrix* možemo pronaći određene elemente karakteristične za njegovo stvaralaštvo. Primjerice, potvrđuje se mnogo puta istaknuta teza kako žene u Begovićevim djelima prije svega osjećaju i teže prirodnom, a muškarci razmišljaju i oslanjaju se na ono što je stvoreno i opipljivo. To se može

primijetiti kada Francesco, uvjeren da je izgubio vrijedan starinski novac, pretražuje kuću, a Orsina stoji na balkonu. Francesco negoduje zbog njezine nezainteresiranosti te, još uvijek pretražujući sobu, kaže:

FRANCESCO: *U posljednje doba sve to manje te zanimaju. Pa inače u svemu valja ćutjeti veličinu nauke i besmrtnost ljepote.... Eto, vidiš i sada.... Mjesto, da nastojiš naći moj izgubljeni novac, ti gledaš bezrazložno kroz balkon. (Traži – pa naglo): Pa što ima tamo?*

ORSINA: *Gledam kako zapada sunce, Messer Francesco! Kroz krošnje prolaze njegove zadnje zrake i padaju na onog pauna i odsijevaju u njegovom stookatom repu...*

FRANCESCO (traži): *Nema, pa nema...* (Begović 1906: 11-12)

Nadalje, može se primijetiti motiv koji se provlači kroz sva tri Begovićeva djela koja se obrađuju u ovom radu, odnosno motiv nevinosti. Doduše, u komediji *Venus Victrix* taj se motiv pojavljuje rijetko, no može se primijetiti u prizorima poput onoga u kojem se Francesco hvalio kako je imao priliku prvi vidjeti vrlo staru i rijetku knjigu, na što mu je Orsina dvosmisleno odgovorila: „Nije dosta vidjeti prvi – valja i dobro gledati, Francesco!“ (Begović 1906: 59). Jasno je kako ona ne govori o knjizi, već o njihovom braku i svojoj mladenačkoj nevinosti. U toj se Orsininoj replici može prepoznati dramski postupak *quid pro quo*. U dramskim djelima, posebice komedijama, *quid pro quo* situacija nastaje kada dva lica misle kako govore o istom predmetu, a zapravo govore o dvama različitim predmetima i, s obzirom na to, tumače dijalog na različite načine. Tako dolazi do zablude, čija je uloga stvaranje komične situacije i zapleta radnje. Također, komična situacija nastala na taj način ponekad predstavlja autorovu kritiku društva (Bagarić 2011: 368).

3.2. Bez trećega

Za razliku od komedije *Venus Victrix*, Begović je radnju drame u tri čina *Bez trećega* smjestio u Zagreb 1926. godine, odnosno vrijeme i prostor koji su mu tada bili bliski i u kojima je stvarao. S obzirom na broj činova, mjesto i vrijeme radnje, razdoblja u kojima su spomenuta djela nastala i slično, na prvi bi se pogled moglo zaključiti kako ta djela, osim žanrovskih odrednica, nemaju mnoštvo zajedničkih obilježja. Međutim, snažno ih povezuje prikaz odnosa žene i muškarca (supružnika) te motiv nevjere.

Drama *Bez trećega* praižvedena je 1. listopada 1931. godine u Zagrebu. Zanimljivo je spomenuti kako se godinama postavljalo pitanje je li *Bez trećega* izvorna drama ili dramatizacija posljednjeg poglavlja romana *Giga Barićeva*. Gotovo do kraja 20. stoljeća drama se nije smatrala

izvornim djelom te je tek 1980. godine Mirko Žeželj dokazao izvornost drame i prikazao okolnosti njezinoga nastanka. Žeželj svoje tvrdnje dokazuje, između ostalog, Begovićevim izjavama kako je *Gigu Barićevu* prvotno planirao napisati u obliku drame, ali shvatio je kako je tematika koju želi prikazati preopširna za dramski tekst pa je odustao od te ideje i napisao roman. Međutim, odlučio je izdvojiti posljednji dio romana i prikazati ga u obliku drame, što objašnjava nastanak drame *Bez trećega* (Žeželj 1980: 283).

Kao što je već spomenuto, radnja drame odvija se u zagrebačkoj Kuševićevoj ulici tijekom jedne noći, a glavni su likovi Giga i njezin suprug Marko Barić, koji se na početku prvoga čina vraća kući nakon osmogodišnjega boravka u zarobljeništvu. Kada se te kišne večeri Marko vratio kući, tamo nije zatekao Gigu, već samo njezinu kućnu pomoćnicu Francisku. Ostavši sam u sobi, Marko je pronašao pismo i buket cvijeća te je primio dva telefonska poziva. Sve je to bilo namijenjeno Gigi te je u Marku pobudilo osjećaje sumnje i ljubomore, koji će postati osnovnim motivima djela. Kada je Giga došla kući, dugo očekivani susret supružnika nije bio onakav kakvim su ga godinama zamišljali. Marko, obuzet ljubomorom, grubo optužuje suprugu za preljub, uspoređujući ju čak s prostitutkama:

MARKO: (...) *No, da, tako ljube sve kokote od Amura do Volge, a da ti ne bude krivo, i od Volge do Save. Jer i ja sam prošao svoju školu. Htio sam da naučim sve, da saznam sve, samo da te mogu izmjeriti kad se vratim, da, izmjeriti na svojim iskustvima kao na najosjetljivijoj vagi. I sve se slaže, točno, na tisućinu miligrama. Draga moja, mene se ne vara!* (Begović 1991: 22)

Gigu, koja ga je na početku pokušavala smiriti i razuvjeriti, takve su optužbe počele vrijeđati. Prvi je čin, osim optužbama i svađom, obilježen opisom nevolja s kojima se Marko suočavao tijekom rata, a čin završava odlaskom bračnog para na večeru. Na početku drugog čina supružnici ispijaju kavu i prisjećaju se zajedničke prošlosti te se čini kako se Marko napokon smirio. Međutim, ubrzo Markova ljubomora ponovno uzrokuje sukob, a Giga mu, shvativši kako joj ne vjeruje i kako ga ne može smiriti, pokazuje mnoštvo pisama koja dokazuju njezinu vjernost. Među tim pismima bilo je zapečaćeno pismo koje je Gigin otac napisao za Marka prije smrti, ali i službeni dokument u kojem piše kako je Marko Barić, na zahtjev svoje supruge Margite, proglašem mrtvim. Očajna mu je Giga pokušavala objasniti zašto je to napravila, no on je uz nekoliko ironičnih komentara otišao u spavaću sobu, što je označilo kraj drugoga čina. Posljednji čin započinje potpunom promjenom Markovog raspoloženja i Giginom sumnjičavošću i zunjenošću tom naglom promjenom. Ubrzo postaje jasno kako su Markova sreća i nježnost uzrokovane sadržajem pisma koje mu je Gigin otac ostavio, odnosno pisanim dokazom Gigin vjernosti. Njegova se supruga nakon tog saznanja

osjećala poniženom te ju je uznemirila činjenica kako Marko ne mari za njezine osjećaje i patnje te ne vjeruje njoj, već opipljivim „dokazima“ i zanima ga samo je li spavala s drugim muškarcem.

GIGA (krikne): *Pa to i jest ono! Morao si još iz početka vjerovati meni, a ne onim suhim i prašnjavim buketima i telefonskim signalima. Ništa nisi želio znati što se je sve u meni prevrtalo kroz ove godine, ni kolike su bile moje muke, ni kako sam ih izdržala, ni kako sam se otimala: samo jedna jedina misao živjela je u tebi: je li me tko imao ili nije.* (Begović 1991: 57-58)

Uznemirena Giga zatim govori Marku kako ga je prevarila te kako su njegove sumnje i optužbe bile opravdane. Tada ju Marko pokuša silovati, a ona ga, kako bi se obranila, ubije.

Giga tijekom cijele drame pokušava, a na kraju i uspijeva sačuvati svoje dostojanstvo. Dok je Marko bio u zarobljeništvu, branila je svoje dostojanstvo odupirući se udvaračima. Kasnije se morala opravdavati suprugu od kojega je, na kraju, dostojanstvo obranila oružjem. Nadalje, kao u drami *Venus Victrix*, ženski se lik ponovno oslanja na osjećaje i ono što je prirodno, a muški na predmete, odnosno vidljivo i opipljivo. Almir Bašović primijetio je kako rasplet drame *Bez trećega* nije iznenađujuć zato što se tijekom cijele drame mijenja razina bliskosti između likova te se često prikazuju razlike između konkretnog i apstraktnog te prirodnog i stvorenog. Nekoliko je takvih situacija prikazano već ranije u ovom radu, poput one kada Marko navodi kako je posjećivao bordele kako bi svojim iskustvima mogao izmjeriti Gigu (Bašović 2017: 26-27). Kao što je već spomenuto, jedan od najvažnijih motiva ove drame, koji se u posljednjem činu pokazuje zaista najvažnijim je nevinost. Budući da je njihova prva bračna noć bila prekinuta, Marko je neprestano pokušavao saznati je li njegova supruga, u međuvremenu, spavala s drugim muškarcem. Bio je zaslijepljen ljubomorom, a kada se napokon uvjerio kako mu je bila vjerna, pokušao je silom uzeti ono što je smatrao svojim uz riječi: „Ja sam ti muž, ja imam pravo na te.“ (Begović 1991: 61).

Iako je vidljivo kako određeni motivi snažno povezuju drame *Venus Victrix* i *Bez trećega*, zanimljivo je spomenuti različite postupke kojima Begović gradi dramsku radnju tih djela. Naime, nositelji radnje drame *Bez trećega* samo su dva lica i, za razliku od komedije *Venus Victrix*, psihološka analiza tih likova i njihov dijalog ključni su za gradnju dramske radnje. Razliku između dramske radnje koja se temelji na psihološkoj analizi likova i one koja se temelji na mnoštvu likova i situacijama u kojima se ti likovi nalaze objasnio je, govoreći o vlastitim dramama, Miroslav Krleža. Naime, Krleža dramaturgiju dijeli na kvantitativnu i kvalitativnu. Navodi kako je shvatio kako dramsku radnju ne bi trebalo stvarati nizanjem događaja pa je, s obzirom na to, u određenom trenutku odustao od kvantitativne dramaturgije i počeo pisati drame temeljene na kvalitativnim elementima, odnosno dijalozima i psihološkoj analizi likova (Krleža 1988: 297). S obzirom na

navedena obilježja, *Venus Victrix* može se smatrati kvantitativnim, a *Bez trećega* kvalitativnim dramskim djelom. Kada govorimo o podjeli na kvalitativnu i kvantitativnu dramaturgiju, zanimljivo je spomenuti Begovićev stav o postavljanju dramskih djela na pozornicu, točnije o redateljima i režiji. Naime, Begović redatelje smatra piščevim sljedbenicima, koji trebaju njegove ideje prenijeti na pozornicu. Što se tiče režije, Begović ju dijeli na vanjsku i unutrašnju. Vanjskom režijom smatra izbor vizualnih elemenata koji utječu na izgled scene i glumaca. S druge strane, unutrašnjom režijom smatra način na koji redatelj shvaća i prikazuje odnos između likova, njihov način govornoga izražavanja, ugođaj izvedbe i ostale elemente važne za kvalitativnu dramaturgiju (Senker 1985: 31).

3.3. *Kvartet*

Odnos između žene i muškarca te problematika braka i nevjere u Begovićevim djelima mogu se, osim na temelju spomenutih dramskih djela, proučavati na temelju njegove novele *Kvartet*. Prva je verzija djela objavljena 1925. godine u *Književnom obzoru*, a 1936. objavljeno je u zbirci *Kvartet, Novele* (uz naznaku kako je sam *Kvartet* nastao deset godina ranije) (Žeželj 1980: 247).

Kao što sam naslov sugerira, djelo prikazuje četvero glazbenika, odnosno kvartet. Imena likova određena su njihovim ulogama u kvartetu i instrumentima koje sviraju pa su tako nositelji radnje Prim, Sekond, Viola i Čelo. Svi su muški likovi intimno povezani s Violom, ali jedino je u slučaju njezinog supruga Sekonda ta povezanost fizička. Naime, njih četvero sastajalo se svake srijede i subote kako bi svirali zajedno. Otkako se skupini pridružio najmlađi član, Prim, pretvorila se u svojevrsan ljubavni četverokut. Doduše, fizičkog kontakta uglavnom nije bilo, već su ti odnosi bili platonski. Naime, članovi skupine povezivali su glazbu sa seksualnošću te su tijekom izvođenja skladbi razmišljali o ostalim članovima (prvenstveno Violi) i zamišljali kako su njihovi instrumenti njezino tijelo. U tom je prednjačio Čelo, najstariji član skupine, koji je poznao Violu otkad je bila djevojčica pa je smatrao da ima pravo na nju i bio užasno ljubomorani kada bi primijetio kako joj se netko udvara. Povod njegovoj ljubomori unutar kvarteta bio je odnos između Viole i Prima. Prim je, također, tijekom sviranja zamišljao Violu te je postupno shvaćao kako mu se cijelo vrijeme nudila te je s vremenom u potpunosti postala njegovom. Viola je, također, osjećala kako mu u potpunosti pripada, iako njihov odnos nikada nije postao fizičkim.

I tako je ona postala Primova. Doduše on se nje nije dotakao nikad svojim smrtnim rukama, osim što je svake večeri, rukujući se s njom, ispružio svoj srednji prst preko njena pulsa i zarinuo nokat među njene vene. Ali on je ipak nju imao. (Begović 1936: 43-44)

Njihovu su povezanost primijetili svi, pa tako i Sekond. Shvatio je kako mu se supruga promijenila te ju je jednoga dana, zabrinut, čak slijedio i saznao kako svakoga četvrtka i nedjelje odlazi u crkvu na ispovijed. Zbunjen, nesiguran u Violinu vjernost te zabrinut za njezino psihičko zdravlje, Sekond ju upita voli li ga, a ona mu odgovara kako voli Prima. Bijesan i zatečen tim priznanjem, uvjeren je kako ga je supruga prevarila s Primom, no ona mu objašnjava: „Sekond, nisam te varala. Ni jednim stiskom ruke nisam bila ničija. Čista sam svojim tijelom i ni od koga netaknuta. Ali ipak: ja nisam tvoja. Ja sam njegova.“ (Begović 1936: 50). Sekond, zaslijepjen bijesom, uništava sve instrumente, a zatim odlazi po nož kojim ubija Violu. Novela završava Sekondovim buđenjem uz Violu pa postaje jasno kako su njezino priznanje i njegova reakcija bile samo san. Općenito, tijekom cijele novele isprepliću se san i java, odnosno često nisu jasne granice između onoga što se zaista događa i onoga što se događa u mašti lika.

Poput drame *Bez trećega*, novela *Kvartet* prikazuje muškarca koji traži materijalne dokaze kojima bi potvrdio svoje sumnje, a ženi su, naprotiv, najvažniji osjećaji. Tako Sekond kaže kako bi volio imati uvid u ono što se nalazi ispod kože njegove supruge, vjerujući kako bi tamo pronašao predmet u koji je sakrila tajnu koju nije htjela podijeliti s njim. Uz to jednoga je dana Sekond slijedio Violu ne bi li saznao kamo ide i s kim se sastaje te, kada mu na kraju djela Viola kaže kako voli Prima, pokušava saznati je li se dogodio tjelesni čin preljuba. S druge strane, Viola se svojim mislima i osjećajima predala Primu. Iako nikada nije fizički prevarila supruga, osjećala je neopisivu povezanost s drugim muškarcem i svoje je misli smatrala preljubničkim činom. Pokušala je objasniti Sekondu kako ona tjelesnom ne pridaje toliku važnost i smatra ga tek sporednim elementom:

On je malo pomalo, komad po komad odnosio mene iz ove kuće i spajao me je uz svoje biće. Bez dogovora i bez sastanaka. Večeras je otišao s njime i posljednji dio mene. Ti me možeš sad i ubiti – al ja nisam više ovdje. Ovo što ti ovdje usmrtiš, to je samo ispražnjena lupina, u kojoj nema više ni zere Virole, koju on ne bi ni primio da mu je pošalješ. (Begović 1936: 50)

Uz to u ovom je djelu, također, prikazan motiv ženske nevinosti i njegova važnost. Doduše, suptilnije nego u drami *Bez trećega*, ali izraženije nego u komediji *Venus Victrix*. Tako Viola, zahtijevajući da joj suprug ljubi grudi, uporno ponavlja kako ju nikada drugi muškarac nije tamo poljubio. On je, naravno, kasnije razmišljao o njenim riječima i u njemu se razvijao osjećaj

ljubomora. Pitao se zašto je to rekla i je li nekada poželjela tuđi poljubac ili ju je netko pokušao poljubiti. Može se pretpostaviti kako je Viola bila mlada i nevinna kada se udala za njega te je on jedini muškarac s kojim je spavala.

Uz analizirane sadržajne i tematske elemente možemo analizirati tehničke karakteristike Begovićeva stvaralaštva. U brojnim se Begovićevim djelima isprepliću književnost, glazbena i likovna umjetnost pa ih možemo smatrati intermedijalnim. Ta je intermedijalnost najizraženija u noveli *Kvartet*. Novela je u potpunosti prožeta glazbenom umjetnošću pa je glazba čak odredila sam naslov djela i imena likova. Nadalje, svaki je dio djela obilježen određenom skladbom koju kvartet izvodi. Tako se u prvom dijelu ističe jedna Haydnova skladba, a u drugom komplicirana Beethovenova skladba. Treći je dio obilježen skladbom Igora Stravinskog, a posljednji je dio, znakovito, obilježen tišinom. Svaka od tih skladbi povezana je s raspoloženjem i emocijama glavnih likova, posebice njihovom seksualnošću i erotskim doživljajima (Pavlović 2009: 224).

4. Zaključak

Stvaralaštvo Milana Begovića obilježeno je određenim temama i motivima, zbog kojih je tijekom života dobivao brojne pohvale, ali i kritike. Te su karakteristične teme vidljive i u trima analiziranim djelima, u kojima se odnos između muškarca i žene i motiv nevjere prikazuju kroz bračne odnose. U središtu svih djela nalaze se žene koje, nezadovoljne svojim brakom, razmišljaju o preljubu. Njihovi bračni partneri u takvim situacijama reagiraju na različite načine i vidljiva je gradacija ako uspoređujemo likove Francesca, Marka i Sekonda. Tako je Francesco u potpunosti nezainteresiran za svoju suprugu i ne primjećuje da ga vara. S druge strane, Sekond je primijetio kako se njegova supruga promijenila te je bio zabrinut za njezino psihičko zdravlje i želio joj pomoći, ali istovremeno ga je brinula njezina vjernost. Na kraju dolazimo do posesivnog Marka Barića, čija se ljubomora može smatrati patološkom pojavom. Na isti se način može proučavati odnos muških likova prema ženinoj nevinosti, koja je jedan od osnovnih motiva svih triju djela. U komediji *Venus Victrix* taj se motiv tek površno spominje, dok novela *Kvartet* prikazuje kako ga oba supružnika smatraju važnim. Ponovno treba izdvojiti dramu *Bez trećega* i Marka Barića, koji nevinost svoje supruge smatra presudnim za njihov odnos. Taj se motiv povezuje s mladošću ženskih likova prilikom stupanja u brak. Izuzevši dramu *Bez trećega*, u kojoj su Marko i Giga bili mladi prilikom sklapanja braka, zanimljivo je spomenuti kako su se Orsina i Viola vrlo mlade udale

za starije muškarce te su, kada su se u njihovim životima pojavili zanimljivi mladi muškarci, prevarile svoje dugogodišnje partnere. Nadalje, u radu je nekoliko puta bilo prikazano kako supružnici različite stvari smatraju važnima pa se može zaključiti kako, također, različiti prioriteti i nerazumijevanje utječu na bračne odnose. Također je važno istaknuti kako sva tri djela završavaju raspadom braka uzrokovanim tragičnim događajem, odnosno ubojstvom ili požarom (*Kvartet se*, zbog ispreplitanja sna i jave, može smatrati izuzetkom). S obzirom na to da je poznato kako je Begović inspiraciju za pisanje svojih djela i oblikovanje likova nalazio u svakodnevnim situacijama i ljudima koje je poznao, nameće se pitanje je li ga vlastiti ljubavni i bračni život potaknuo na pisanje djela spomenute tematike. Zanimljivo je kako je Begović tri puta bio oženjen, a poznato je kako su mu dvije supruge bile izvor inspiracije za oblikovanje snažnih ženskih likova, poput Gige Barićeve. Nadalje, kroz njegov se bračni život provlačio motiv nevjere i u prvom se braku on našao u ulozi preljubnika, a u drugom je braku supruga pronašla novog partnera. S obzirom na navedene detalje iz njegova privatnog života, ne može se isključiti mogućnost kako je inspiraciju za pisanje djela analiziranih u ovom radu pronašao u vlastitim brakovima i romantičnim odnosima.

Literatura

1. Bagarić, Mia (2011) „Pragmatički aspekti dramskoga dijaloga u qui pro quo situacijama“. *Nova Croatica: časopis za hrvatsku književnost i kulturu*, 5 (5): 367-383.
2. Bašović, Almir (2017) „Prisutno i odsutno u Begovićevim dramama“, u: I. Matičević (ur.) *Zbornik radova sa simpozija u povodu 140. obljetnice rođenja*, Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, str. 7-30.
3. Begović, Milan (1991) *Bez trećega*. Zagreb: Zagrebgrafo.
4. Begović, Milan (1936) *Kvartet, novele*. Zagreb: St. Kugli.
5. Begović, Milan (1906) *Venus Victrix, komedija u jednom činu*. Spljet: Spljetska društvena štamparija.
6. Bilić, Anica (2011) „Dvije Venere u književnom pamćenju“. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 37 (1): 157-174.
7. Hećimović, Branko (1976) *13 hrvatskih dramatičara: Od Vojnovića do Krležina doba*. Zagreb: Znanje, str. 293-347.
8. Hećimović, Branko (1983) *Begović, Milan, Hrvatski biografski leksikon*. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1592> (pristupljeno: 10. 8. 2021.)
9. Krleža, Miroslav (1988) *Moj obračun s njima*. Sarajevo: Oslobođenje.
10. Pavlović, Cvijeta (2009) „Intermedijalnost od Aleksandra Flakera do Viktora Žmegača: Glazbala Begovićeve Knjige Boccadoro“. *Umjetnost riječi: Časopis za znanost o književnosti, izvedbenoj umjetnosti i filmu*, 53 (3-4): 221-244.
11. Senker, Boris (1985) *Kazališni čovjek Milan Begović*. Zagreb: Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa.
12. Žeželj, Mirko (1980) *Pijanac života, Životopis Milana Begovića*. Zagreb: Znanje.